

Юрій Вікторович Гоцуляк,
науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.014: 376-056.45

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ У СФЕРІ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У США ТА КАНАДІ

Стаття посвячена рассмотрению особенностей правового статуса учебного заведения в сфере образования одаренных учеников, а также обязанностей специалистов в сфере предоставления специальных образовательных услуг одаренным детям по законодательству США и Канады. В статье анализируются различные подходы к правовому регулированию вышеуказанных вопросов в США и Канаде.

Ключевые слова: *деятельность, правовое регулирование, одаренные дети Канады и США.*

The article considers the peculiarities of the legal status of schools in the field of gifted education, as well as the duties of gifted under the legislation of the United States and Canada. The article analyzes the different approaches to the legal regulation of the above issues in the US and Canada.

Key words: *activity, legal regulation, gifted children in Canada and the United States.*

У розвинених країнах сучасні освітні тенденції передбачають диференційований підхід до навчання. Декларується надання особам права на освіту відповідно до здібностей. Диференційований підхід передбачає виокремлення учнів за високими здібностями, оскільки такі діти вважаються обдарованими та потребують окремої освітньої уваги. Освіта обдарованих дітей у США, Канаді та країнах Західної Європи уже давно має серйозне нормативно-правове підґрунтя, що зумовлено вагомістю цього питання для освітньої політики. Необхідно зазначити, що Україна у майбутньому також має стати на цей шлях, оскільки на науково-дослідному рівні вже зроблено перші кроки. Одним із важливих аспектів правового регулювання освіти обдарованих дітей є особливості правового статусу школи та спеціалістів, які займаються наданням освітніх послуг.

Метою статті є розкриття правового статусу навчального закладу та спеціалістів, які задіяні у навчально-виховному процесі для обдарованих дітей за законодавством США та Канади.

Особливістю державної політики Канади в освіті обдарованих дітей є те, що законодавець робить основний акцент на обов'язках шкіл. Їм надається високий ступінь автономності у прийнятті рішень, пов'язаних із освітнім процесом (ідентифікації, розміщення, оцінки

обдарованих учнів). Тобто, на відміну від американського законодавства, у Канаді до школи висувають основні вимоги. У США їх ієрархічно поділено між різними інстанціями державних органів управління. Тому ми маємо два підходи до реалізації державної політики у сфері розвитку талановитих учнів.

Перший підхід – *імперативний*. Державне втручання не обмежене функціями контролю та нагляду. Державні органи активно беруть участь у розробленні освітніх планів, програм, забезпеченні кваліфікованими кадрами, здійсненні моніторингу тощо. Такий спосіб регулювання використовується у США.

Другий підхід – *автономний*. Він характеризується наданням більших можливостей та варіантів для прийняття рішень навчальному закладу як первинній ланці у системі освіти. У такому випадку відповідальність за результат покладається на окремо взятую школу. Такий спосіб регулювання засвідчує те, що в країні підготовлено потужну базу для надання відповідних послуг обдарованим дітям, а кожна школа має у своєму розпорядженні достатню кількість кваліфікованих кадрів, які здатні реалізовувати державну політику щодо розвитку талановитих дітей. Такий підхід може також бути зумовлений особливостями державного устрою та традиціями. Цей варіант поширений у провінціях Канади.

За законодавством Канади, обов'язки шкіл щодо надання освітніх послуг обдарованим дітям поділяються на нижчеописані етапи.

Оцінювання учня передбачає комплексний збір інформації про учня та виявлення на її основі особливостей його обдарованості. Як наслідок, виявляється так звана «діагностична інформація», в якій вказуються сильні та слабкі сторони обдарованого учня, що використовують для розроблення індивідуального плану (individual educational plan) [1].

Можна виділити функції, що покладаються на школу на цьому етапі:

- використання оцінки для розроблення спеціальних освітніх програм, як загальних, так і індивідуальних (з метою максимальної відповідності освітніх програм потребам обдарованого учня);
- використання оцінки для прийняття рішень (мається на увазі питання корегування індивідуальної програми, що розробляється для кожного обдарованого учня, а також врахування його особливостей для самого процесу надання послуг);
- розроблення спеціального тестування для ідентифікації учня, як обдарованого (таке тестування дозволяє уніфікувати підхід до ідентифікації обдарованості дитини);
- залучення кваліфікованих спеціалістів для проведення оцінки (виходячи з того, що сфера освітньої підтримки обдарованих дітей має свою специфіку, в ній мають бути задіяні відповідні фахівці, здатні більш якісно провести цю процедуру);
- залучення інших спеціалістів у випадку необхідності (така необхідність може виникати, коли потрібно провести спеціальне медичне обстеження, визначити психологічні особливості обдарованого учня тощо);
- складання письмового звіту стосовно проведеної оцінки (таким чином, здійснюється контроль з боку органів управління освітою над проведеною роботою на цьому етапі, а також проводиться необхідний аналіз для внесення коректив);
- прогнозування очікуваних результатів від обдарованої дитини (спеціалісти мають спрогнозувати, як сильно та швидко учень може розвинути свої здібності, що надає можливість зрозуміти наскільки ефективна та чи інша освітня програма, та які зміни потрібно внести);
- надання батькам доступу до інформації про результати оцінювання (процес проведення оцінювання має бути максимально об'єктивним та прозорим, а таке інформування є однією з заповорок його об'єктивності, оскільки батькам надається право апеляції);
- координування власної діяльності зі спеціалістами з інших сфер (це можуть бути не лише медичні працівники, а й відомства, що займаються різними сферами суспільного життя та стратегічно потребують висококваліфікованих кадрів для розвитку тієї чи іншої сфери);
- визначення оптимальних умов та місця надання освіти обдарованим дітям (питання розміщення та умов навчання обдарованих учнів є одним із ключових у законодавстві США і Канади) [1].

У штаті Луїзіана (США) офіційно затверджено процедуру оцінювання учнів, в якій детально розписано, яким чином має відбуватись відбір. Це має важливу значущість, оскільки в такому випадку підхід буде максимально уніфікований та об'єктивний. Це дає реальну можливість оскаржити ті чи інші дії школи з виявлення та ідентифікації обдарованих учнів. У школі створюється спеціальний комітет, що відповідає за координацію та фіксацію (в документах) результатів відбору. Це надає змогу визначити конкретних осіб, відповідальних за виявлення та зарахування обдарованих учнів до державної програми підтримки талановитої молоді. У межах комітету призначається особа – координатор з оцінки, яка контролює, щоб процес відповідав встановленим нормам [7].

Етапу оцінки приділяється значна законодавча увага, адже наскільки «правильно» він буде проведений, настільки якісно будуть здійснюватися наступні етапи в освітньому процесі. Ця сфера потребує комплексу робіт, оскільки це збір інформації про дитину, ідентифікація учня, як обдарованої дитини, та підготовка до подальших кроків з надання освітніх послуг.

Етап розроблення та реалізації індивідуальних програм та планів. Після проведення оцінювання учня та визначення обдарованості, для оптимального розвитку його здібностей, розробляється індивідуальна освітня програма та план, де фіксується необхідний комплекс заходів, що потрібні для досягнення бажаного результату [1]. Визначаються наступні функції школи:

- визначення фундаментальних принципів, яким мають відповідати навчальні програми та індивідуальні плани, що складаються для обдарованого учня;
 - забезпечення розроблення та реалізації індивідуальних програм та планів (законодавство США також передбачає розроблення школами індивідуальних навчальних програм та планів, однак вони мають розроблятися на основі загальних вимог до програми та загального плану, який затверджує Департамент з питань освіти, тобто, вищий орган управління питаннями освіти штату [2, 3]);
 - забезпечення вчителів необхідними ресурсами для якісного надання освітніх послуг та професійного розвитку;
 - забезпечення обдарованих учнів необхідними ресурсами (створення спеціальних класних кімнат, забезпечення устаткуванням, навчальними матеріалами тощо);
 - звітування перед батьками про хід розвитку дитини, надання їм доступу до необхідної документації (це здійснюється з метою співпраці з батьками, які можуть вносити корисну інформацію про учня, а також оскаржувати дії школи).
- Етап розроблення та реалізації індивідуальних програм та планів безпосередньо стосується надання освітніх послуг обдарованим дітям, а тому є основним та більш відповідальним. Законодавство Канади не передбачає такої складної ієрархії нормативно-правової

документації, як у США. За законодавством США, процес розроблення та реалізації навчальних програм і планів здійснюється на рівні:

1) вищих органів державного управління штату. Це департамент з питань освіти чи Рада з питань освіти штату, де здійснюється розроблення та затвердження типової загальної навчальної програми, що є сукупністю вимог, яким мають відповідати індивідуальні навчальні програми для талановитих учнів;

2) шкіл, де розробляються індивідуальні навчальні програми та плани, що мають відповідати загальним, встановленим вищими органами [3, 4, 5].

Моніторинг – це етап, що передбачає комплекс заходів з:

- оцінювання якості надання освітніх послуг для внесення коректив в освітній процес;
- спостереження за ходом процесу надання освітніх послуг обдарованим дітям, як на етапі підготовки, так і реалізації навчальних програм і планів.

У зв'язку з цим на школи покладаються наступні функції:

- моніторинг та оцінювання освітнього процесу для покращення якості надання послуг талановитим учням;
- моніторинг та оцінювання ефективності спеціальних освітніх програм для обдарованих дітей;
- розрахунок витрат на спеціальні освітні програми для талановитих учнів, що мають забезпечити оптимальне фінансування даної сфери [1, 3].

Законодавством штату Онтаріо (Канада) передбачається, що шкільна рада (адміністрація) у кожній школі обирає Консультативний комітет з питань спеціальної освіти (обдарованих дітей), що є дорадчим органом при шкільній раді у питаннях, пов'язаних зі спеціальними освітніми програмами та послугами, що надаються обдарованим дітям. Комітет з питань спеціальної освіти може надавати рекомендації раді школи стосовно будь-якого питання щодо створення, розроблення чи впровадження спеціальних освітніх програм та послуг для обдарованих дітей [6].

На наш погляд, підхід імперативного втручання з боку держави в освітній процес, пов'язаний з обдарованими дітьми, є більш прийнятним для України. Аргументом на користь такого способу регулювання є те, що сфера надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям в Україні слабо розвинена і знаходиться ще на етапі розроблення. Тому стає зрозуміло, що активне втручання державних органів управління освітою є необхідним для підготовки всієї бази. Законодавець, покладаючи окремо обов'язки на школу, має передбачити правовий механізм участі органів державного управління у процесі надання послуг обдарованим дітям (це може бути контроль, нагляд, розроблення і прийняття нормативних документів, забезпечення підготовки персоналу тощо).

Розглянемо правовий статус спеціалістів з надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям.

У США створено спеціальну організацію – Рада з питань підтримки обдарованих дітей (Council for

exceptional children). Вона займається розробленням загальних засад діяльності спеціалістів у сфері обдарованості, серед яких:

- надання якісних освітніх послуг обдарованим дітям, при цьому поважаючи їхню гідність, расову приналежність, культуру, мову;
- відповідність спеціалістів, які надають освітні послуги обдарованим дітям, високому рівню компетентності та добросовісності відносно самих дітей, а також їхніх батьків;
- активне використання під час здійснення власної професійної діяльності, сучасних наукових досліджень, різних освітніх даних, професійних знань, з метою постійного вдосконалення якості надання освітніх послуг обдарованим дітям;
- відсутність практики надання освітніх послуг обдарованим дітям, що проявляє не толерантне ставлення до особистості;
- створення належних умов та залучення різних ресурсів для покращення надання освітніх послуг обдарованим дітям;
- захист та підтримка фізичної та психологічної безпеки обдарованої дитини;
- прийняття активної участі у покращенні нормативно-правової бази, що регулює питання освіти обдарованих дітей через внесення пропозицій до компетентних державних органів;
- удосконалення сфери діяльності завдяки активній участі в організаціях за професійним спрямуванням;
- участь у покращенні та розповсюдженні професійних знань та навичок [8].

У США майже кожен штат на рівні органів управління освітою організовує спеціальні заходи (семінари, курси підвищення кваліфікації) для підвищення рівня кваліфікації спеціалістів з надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям.

Діяльність фахівців у сфері надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям передбачає такі функції:

- визначення та використання методів навчання і навчальних програм, що відповідають сфері їх професійної діяльності для задоволення індивідуальних потреб обдарованих дітей;
- створення безпечних та ефективних умов навчання, що сприяють задоволенню індивідуальних потреб, стимулюванню навчання і самооцінки обдарованих дітей;
- участь у виборі та використанні навчальних матеріалів, обладнання й інших ресурсів, що необхідні для ефективного виконання обов'язків;
- визначення конкретних завдань освіти обдарованих дітей, пов'язаних з їхньою майбутньою професійною діяльністю;
- використання інструментів для оцінювання та ідентифікації обдарованих дітей і надання освітніх послуг, що не містять дискримінаційного характеру за кольору шкіри, віросповідання, статі, національного походження, віку, сімейного чи соціального походження [9].

Законодавством США також нормативно врегульовано обов'язки спеціалістів (special education professionals) в різних сферах.

Так у сфері управління поведінкою обдарованих дітей на спеціалістів покладаються такі обов'язки:

- чітке визначення завдань для управління поведінкою обдарованих дітей відповідно до індивідуальної навчальної програми;

- застосування тих дисциплінарних методів та поведінкових процедур (моделей), що затверджені в спеціальних інструкціях і стандартах органами державної влади, і які не завдають шкоди честі та гідності обдарованій дитині;

- приймання відповідних заходів для попередження, запобігання та втручання (у разі необхідності), коли поведінка колеги має наслідком завдання моральної чи фізичної шкоди обдарованим дітям;

- утримання від методів навчання, застосування яких призводить до негативних результатів [3, 11].

Обов'язки спеціалістів у відношеннях з батьками:

- розроблення ефективної комунікації з батьками завдяки використанню доступної кожному мови, а також уникнення термінології, що може бути незрозумілою особам без спеціальної підготовки;

- використання знань та досвіду батьків під час здійснення ідентифікації обдарованих дітей, планування, оцінювання їхньої успішності, а також інших процедур, пов'язаних із навчально-виховним процесом обдарованих дітей;

- підтримання зв'язку з іншими спеціалістами, батьками з повагою до особистого життя, а також збереження конфіденційної інформації, що відповідно до правових норм чи етичних міркувань не підлягає розголошенню;

- проведення необхідних консультацій з батьками з метою залучення їх до навчально-виховного процесу обдарованої дитини;

- інформування батьків про права у сфері освіти їхніх дітей і про випадки, що розцінюються як порушення цих прав;

- визнання та повага до культурних та етнічних особливостей, що наявні в сім'ях обдарованих дітей [3, 9].

Існують певні вимоги до спеціалістів з надання освітніх послуг обдарованим дітям у сфері професійного розвитку. Спеціаліст у сфері надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям повинен мати високий рівень знань та володіти практикою їх застосування, а також постійно вдосконалювати ці знання з метою підтримки високого рівня компетенції для відповідності постійним змінам потреб обдарованих дітей. Це можна реалізовувати завдяки участі в професійних конференціях, семінарах та зустрічах, проходженню курсів професійної підготовки. Також спеціалісти мають брати участь в об'єктивному оцінюванні себе, колег та програм з метою постійного вдосконалення якості надання спеціальних освітніх

послуг обдарованим дітям. Органи управління освітою та інші установи мають сприяти професійному розвитку спеціалістів, які безпосередньо залучені до навчально-виховного процесу обдарованих дітей [3, 9].

У законодавстві США також передбачається залучення спеціалістів з інших сфер у випадку необхідності (коли дитина проявляє високі здібності у певній вузькій галузі). Адміністрації шкіл, а також спеціалісти, які безпосередньо відповідають за навчально-виховний процес обдарованих дітей зобов'язані:

- за необхідності залучати спеціалістів з окремих сфер суспільного життя (в яких дитина проявляє здібності) і використовувати їхній досвід;

- підтримувати професійні відношення серед інших спеціалістів, залучених до освітнього процесу обдарованих дітей;

- співпрацювати з іншими установами (органами державної влади в сфері освіти, науково-дослідними установами) для надання якісних освітніх послуг обдарованим учням;

- за необхідності надавати консультації та іншу допомогу спеціалістам з інших дисциплін, які залучені до освітнього процесу обдарованих дітей [3, 9, 11].

Необхідно зазначити, що деякі штати мають нормативні особливості, що стосуються питання підготовки вчителів. Законодавство Техасу для підготовки вчителів вимагає від місцевих органів з питань освіти виділення упродовж семестру 30 годин на підвищення кваліфікації персоналу, зайнятого у реалізації спеціальних освітніх програм для обдарованих дітей, а також 6 годин для адміністраторів та консультантів, які наділені повноваженнями для прийняття програмних рішень [12]. Законодавства штатів Арканзас, Каліфорнія, Флорида, Кентуккі, Небраска, Невада, Північна та Південна Дакота, Техас передбачають державну атестацію для вчителів, які займаються з обдарованими учнями. Законодавства штатів Коннектикут, Айова, Вірджинія вимагають наявності спеціального сертифікату, що підтверджує кваліфікацію вчителя, що є достатньою для надання освітніх послуг обдарованим дітям. Законодавство штату Огайо вимагає від департаменту освіти проведення щорічного аудиту вибірково за районами, а також перевірку щорічної звітності щодо виконання спеціальних освітніх програм школами [3].

Таким чином, на нашу думку, в українському законодавстві має бути передбачено наявність спеціального органу, який би займався підготовкою персоналу для надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям. Органи державної влади у сфері освіти, а також науково-дослідні установи мають розробити та запровадити спеціальні процедури підготовки кадрів для надання освітніх послуг обдарованим дітям, за результатами яких особа має отримати документ, що підтверджує її кваліфікацію.

Використані літературні джерела

1. Alberta, Canada, Standards for Special Education, Ministerial Order (#015/2004), Approved: June 7, 2004. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://education.alberta.ca>

2. Louisiana state, Regulations for Implementation of the Children with Exceptionalities Act (R.S. 17:1941 et seq.), Bulletin 1706, Subpart B – Regulations for Gifted/Talented Students. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wprd.doa.louisiana.gov>

3. State of Arizona, House bill 2552, an act, amending sections 15-203, 15-779, Relating to education for gifted pupils. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.fusdaz.org>

4. Alabama State Acts 1971, No. 106, p. 373, §1–6.

5. Gifted and talented students programs, 120B.15, Minnesota Statutes 2007. – [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.revisor.mn.gov>

6. Education Act, Ontario Regulation 464/97 // Special Education Advisory Committees, From January 1, 1998.

7. Pupil Appraisal Handbook // Louisiana Center for Education Technology. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wprd.doa.louisiana.gov>

8. CEC (Council for exceptional children) Ethical Principles for Special Education Professionals // Adopted by the CEC Board of Directors, January 2010.

9. CEC (Council for exceptional children) Standards for Professional Practice– [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cec.sped.org/>

10. The Texas Administrative Code on Gifted/Talented Education (TAC). – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.tea.state.tx.us/>

11. Louisiana state, Regulations for Implementation of the Children with Exceptionalities Act (R.S. 17:1941 et seq.)// Bulletin 1706, Subpart B – Regulations for Gifted/Talented Students.

12. Zirkel, P. A. The law on gifted education. Storrs, CT: National Research Center on the Gifted and Talented. – 2003. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.gifted.uconn.edu/nrcgt.html>

